

*Zofia Kardasz*¹*Dominika Dutka*

Instytut Psychologii, Uniwersytet Opolski

Institute of Psychology, University of Opole

Doświadczenie rozvodu rodziców w dzieciństwie a style przywiązania w związkach intymnych młodych dorosłych

Streszczenie

W obecnych czasach liczba rozwodów stanowi ponad 1/3 liczby małżeństw zawartych w danym roku. Wiele małżeństw, a także ich dzieci, boryka się z całym szeregiem negatywnych aspektów tego zjawiska. Prezentowane badania miały na celu eksplorację zależności między rozводом rodziców a komunikacją i stylami przywiązania w związkach intymnych dorosłych dzieci rozwiedzionych rodziców.

Po przebadaniu 101 osób, w tym 50 z grupy badawczej i 51 z grupy kontrolnej, analiza przy użyciu Kwestionariusza Komunikacji Małżeńskiej i Partnerskiej oraz Kwestionariusza Stylów Przywiązaniowych wykazała, że w istocie osoby z grupy badawczej częściej przejawiają zachowania deprecjonujące partnera, rzadziej zaś zachowania świadczące o zaangażowaniu i wsparciu niż osoby z grupy kontrolnej. Dodatkowo dorosłe dzieci rozwiedzionych rodziców częściej niż osoby pochodzące z rodzin niedotkniętych rozводом charakteryzował unikowy i lękowo-ambiwalentny styl przywiązania.

Słowa kluczowe: rozwód, style przywiązania, komunikacja interpersonalna, związki intymne

Experiencing parental divorce in childhood. Attachment styles and communication in intimate relationships in young adulthood

Abstract

Today, over 1/3 of all marriages entered into each year end in divorce. Children struggle with a whole spectrum of negative influences as a result. The purpose of this study was to investigate the negative aspects of divorce and its effect on the functioning of children of divorced parents in their adult lives. The study considered the effects of divorce on intimate relationships; particular attention is paid to the influence of parental divorce on

1 ORCID: 0000-0003-4339-4065. Adres do korespondencji: zofia.kardasz@uni.opole.pl.

the communication and attachment styles of the intimate relationships of adults whose parents are divorced.

Having studied the cases of 101 people (50 people from an active research group and 51 from a control group) using the "Marital and Partner Communication Questionnaire" and the "Attachment Styles Questionnaire", one can conclude that people from the active research group more often perform actions that devalue their partners. They are less likely to show commitment and support in relationships in comparison to the control group. Furthermore, adult children of divorce score higher results on the scale of avoidant and anxious-resistant attachment styles than the control group.

Keywords: divorce, attachment styles, communication, intimate relationships

Wprowadzenie

Rozwód staje się coraz powszechniejszym zjawiskiem we współczesnym świecie. Ponad 1/3 małżeństw kończy się rozwodem, a grupą najbardziej narażoną są małżeństwa między siódmym a ósmym rokiem ich trwania (GUS, 2018). Badacze od wielu lat zajmują się kwestią tego, jak rozwód rodziców wpływa na funkcjonowanie dzieci. Większość z nich podkreśla negatywne, społeczne i emocjonalne, konsekwencje tego doświadczenia. Duży wpływ na przeżycia najmłodszych członków rodziny ma nie tylko samo rozstanie rodziców, ale przede wszystkim sytuacja poprzedzająca to wydarzenie. Dzieci często są świadkami konfliktów małżeńskich, braku zaangażowania rodziców we wzajemną relację, braku bliskości między nimi. Wyniki badań wskazują, że może to skutkować wyższym poziomem złości u dzieci, których rodzice się rozwiedli, oraz częściej pojawiającą się wrogością wobec otoczenia, co w konsekwencji może prowadzić do trudności w nawiązywaniu bliskich relacji. Brak wzorców konstruktywnego rozwiązywania konfliktów, otwartej, szczerzej i opartej na szacunku komunikacji często skutkuje deficytami umiejętności nawiązywania i utrzymywania bliskich, satysfakcjonujących relacji (DiGiammarino, 2016; Roper, 2016). W literaturze przedmiotu podkreśla się również przeżywanie wstydu związanego z rozpadem rodziny pochodzenia, podwyższony poziom lęku, obniżoną samoocenę (Kim, Tasker, 2013), trudności w nauce oraz izolowanie się od grupy rówieśniczej (Gustawsen, Nayga, Wu, 2016; Roper, 2016).

Mimo wielu bezdyskusyjnych negatywnych skutków rozvodu rodziców należy podkreślić, że są sytuacje, w których podjęcie decyzji o rozstaniu jest korzystne dla wszystkich członków rodziny. Odnosi się to głównie do rodzin dotkniętych uzależnieniem jednego z rodziców, przemocą domową, brakiem poszanowania godności domowników.

Niezależnie od pozytywnych czy negatywnych implikacji rozwód jest wydarzeniem wymagającym przystosowania się do nowej sytuacji życiowej, a wyniki tej adaptacji zależą od wielu czynników. Jednym ze skutków

doświadczenia rozwodu rodziców w dzieciństwie i sposobów radzenia sobie z tym przeżyciem jest umiejętność budowania satysfakcjonujących bliskich relacji w życiu dorosłym. Wyniki badań wskazują na mniejsze angażowanie się w relacje intymne osób z „rozbitych rodzin” (Cui, Fincham, Durtschi, 2011) oraz niższy poziom zaufania do partnera. Młodzi dorośli, których rodzice się rozwiedli, niejednokrotnie szukają partnerów z podobnymi przeżyciami. Negatywne doświadczenia obu stron relacji mogą, ze względu na deficyty zasobów w podobnych obszarach, dodatkowo utrudniać utrzymanie satysfakcjonującego związku (Jeynes, 2006). O jakości relacji intymnej świadczy wiele czynników, natomiast w prezentowanych badaniach skupiono się na stylu przywiązania partnerów oraz komunikacji w związku jako znaczących elementach tworzenia prawidłowych relacji.

Style przywiązania w związkach intymnych

Za twórcę powszechnego obecnie podejścia do zjawiska przywiązania uznaje się Johna Bowlby’ego (1952/2007). Definiuje on przywiązanie jako silną więź łączącą dziecko i jego opiekuna (którym najczęściej jest matka). Badacze (Bowlby, 1952/2007; Czub, 2003; Iniewicz, 2008; Wróbel, Ledwoń, 2008) podkreślają, że jest to interakcja wychodząca z dwóch stron relacji, zarówno od opiekuna, jak i od dziecka. Ich zdaniem ta dwustronna relacja opiera się na mechanizmach biologicznych. Można ją zatem rozumieć jako ewolucyjnie uwarunkowaną potrzebę człowieka do nawiązywania więzi z drugą osobą (Bowlby, 1952/2007; Czub, 2003). Przywiązanie może być ujmowane jako więź dziecka skierowana w stronę dorosłego opiekuna, może jednak występować również między dwoma osobami dorosłymi (Bowlby, 1952/2007; Liberska, Suwalska, 2011).

Inspirując się teorią przywiązania Bowlby’ego, w latach 50. XX wieku Mary Ainsworth przeprowadziła badania mające na celu identyfikację i obserwację zachowań przywiazaniowych (za: Czub, 2003). Wskutek tych badań możliwe było wyróżnienie poszczególnych stylów przywiązania, rozumianych jako „stopień poczucia zaufania i bezpieczeństwa w związkach interpersonalnych, kształtujący się w okresie niemowlęctwa” (Liberska, Suwalska, 2011, s. 26), charakteryzujący dzieci. Mary Ainsworth wyróżniła trzy typy reakcji dziecka na matkę: 1) przywiązanie bezpieczne; 2) przywiązanie lękowo-ambivalentne oraz 3) przywiązanie unikające (Czub, 2003; Wróbel, Ledwoń, 2008; Juroszek, Haberla, Kubeczko, 2012).

Wielu badaczy (Bowlby, 1952/2007; Hardy et al., 2015; Fraley, 2019) zwraca szczególną uwagę na to, że przywiązanie jako więź wykształcona w dzieciństwie warunkuje sposoby przywiązania w dorosłości. Jeśli proces ten przebiegł prawidłowo, bezpiecznie przywiązana jednostka w przyszłości

stworzy trwałe związki, które będą się charakteryzować właśnie bezpiecznym przywiązaniem do partnera. Analogicznie wykształcenie któregoś z pozabezpiecznych stylów przywiązania będzie negatywnie oddziaływać na związki intymne tych osób w dorosłości (Juliza, Mustafa, Hazlina, 2018). Ważnym elementem określającym jakość romantycznych relacji w późniejszym życiu jest relacja z rodzicami w okresie dzieciństwa warunkująca wytworzenie się określonego stylu przywiązania (DiGiammarino, 2016). W sytuacji rozvodu rodziców kształtowanie się bezpiecznego przywiązania oraz prawidłowych relacji z każdym rodzicem jest nierzadko utrudnione, a czasem niemożliwe.

Hazan i Shaver (1987; 1990; 1994) byli jednymi z pierwszych badaczy, którzy rozważali teorię przywiązania w odniesieniu do relacji romantycznych. Zwrócili oni uwagę na podobieństwa między relacją opiekun–niemowlę a późniejszymi relacjami partnerskimi. Niemowlęta oczekują od opiekunów bliskości i wygody, podobne pragnienia mają partnerzy w zdrowych relacjach romantycznych. Badacze przyjęli za Mary Ainsworth trzy style przywiązania: *bezpieczny*, *lękowo-ambiwalentny* oraz *unikający*. Osoby charakteryzujące się stylem bezpiecznym opisują relację z partnerem w kategoriach szczęścia, przyjaźni i zaufania. Akceptują partnera i wspierają go mimo jego wad. Są bardziej otwarci i elastyczni w relacji, mają mniejszy lęk przed zależnością, a ich związki trwają dłużej oraz rzadziej kończą się rozwodem (Hazan, Shaver, 1987; Dąbrowska-Wnuk, Soroka, 2017). W bezpiecznym stylu przywiązania wyróżnia się wysoki, w porównaniu z innymi stylami, stopień satysfakcji, jaką odczuwa jednostka ze związku z partnerem relacji romantycznej. Komunikacja między partnerami również jest satysfakcjonująca, a jej podstawę stanowi wzajemne zaufanie, które ułatwia dzielenie się troskami i problemami. Znacznie częściej pojawiają się również zachowania mające na celu zwiększenie bliskości fizycznej oraz szukanie kontaktu fizycznego z partnerem (Wojciszke, 2004; Płopa, 2008; Juliza, Mustafa, Hazlina, 2018).

Partnerom przywiązanym do siebie w sposób unikający towarzyszy wysoki poziom lęku przed intymnością w związku, huśtawka emocjonalna oraz zazdrość. Niekomfortowo czują się oni w bliskich relacjach, dużą trudność sprawia im poczucie zależności. Osoba charakteryzująca się unikowym stylem przywiązania przejawia głównie brak zaufania względem partnera. Unika również działań mających na celu zbliżenie fizyczne, zwiększenie intymności, a dążenie partnera do zwiększenia bliskości spotykają się często z oporem, zdenerwowaniem oraz irytacją. Podczas gdy w bezpiecznym stylu przywiązania działania partnerów ukierunkowane są na zwiększenie otwartości, w stylu unikowym granice między partnerami są wyraźnie zaznaczone, a przekraczanie ich spotyka się ze sprzeciwem (Hazan, Shaver,

1987; Wojciszke, 2004; Plopa, 2008; Liberska, Suwalska, 2011; Dąbrowska-Wnuk, Soroka, 2017). Porównując te dwa style, zauważyć również można, że w stylu unikowym (w przeciwieństwie do stylu bezpiecznego) jednostka nie szuka wsparcia u partnera w sytuacjach trudnych, gdyż jest przekonana, że pomoc ta i tak nie zostanie jej udzielona (Wojciszke, 2004).

Przywiązanie lękowo-ambiwalentne wiąże się z doświadczaniem miłości jako obsesji, pożądaniem wzajemności i jedności z partnerem. Towarzyszą temu silne, skrajne stany emocjonalne, a także pożądanie seksualne i zazdrość. Bardzo często występujący niepokój zakorzeniony jest w obawie, że związek nie jest interesujący dla partnera. Człowiek boi się, że partner straci zainteresowanie relacją, przez co przejawia zachowania świadczące o nadmiernej zazdrości czy silnej, mającej znamiona obsesyjnej, namiętności. Zbyt słabe poczucie bezpieczeństwa w związku sprawia, że osoba dostrzeka się w zachowaniu partnera potwierdzania obaw dotyczących braku zainteresowania z jego strony, niedoceniań (Hazan, Shaver, 1987; Wojciszke, 2004; Plopa, 2008; Dąbrowska-Wnuk, Soroka, 2017).

Jak wskazują badania Dilek S. Şirvanli-Özen (2004) oraz Roberta S. DiGiammarino (2016) prawdopodobieństwo wykształcenia się bezpiecznego stylu przywiązania w związku ulega znacznemu zmniejszeniu w grupie osób, które doświadczyły w dzieciństwie rozwodu rodziców. Według badaczy doświadczenia wyniesione z rodziny pochodzenia mogą mieć negatywny, trwały wpływ na umiejętność tworzenia i utrzymywania relacji intymnych oraz kształtowanie nieprawidłowych wzorców komunikacji w przyszłych relacjach miłosnych (Fraleay, Heffernan, 2013).

Zgodnie z badaniami Scotta R. Braithwaitego, Reeda A. Doxeya, Kristy K. Dowdle oraz Franka D. Finchama (2016) osoby, których rodzice się rozwiedli, charakteryzują się mniejszymi umiejętnościami radzenia sobie w sytuacjach konfliktu oraz częściej występującym pozabezpiecznym stylem przywiązania. Podobnie wyniki badań Allison Winik (2015) wskazują na większe prawdopodobieństwo wykształcenia się w tym wypadku lękowego i unikowego stylu przywiązania w relacjach intymnych oraz ich ujemną korelację z poczuciem satysfakcji ze związku.

Komunikacja w bliskich związkach

Chociaż nauka o komunikacji międzyludzkiej (czyli komunikologia) ma ponad pięćdziesiąt lat (Dobek-Ostrowska, 2001), to znaczenie rozwoju umiejętności komunikacji międzyludzkiej zauważalne jest już od wielu tysięcy lat. Jest ona zjawiskiem złożonym, a w bliskich, romantycznych związkach okazuje się szczególnie dynamiczna i naznaczona wieloaspektowością (Plopa, Kaźmierczak, 2012). Prawidłowa komunikacja uznawana jest za

jeden z predyktorów powodzenia bliskiego związku. Występowanie deficytów w tej sferze znacznie obniża satysfakcję ze związku i zwiększa ryzyko jego niepowodzenia (Sanders, Halford, Berhens, 1999). Otwarta, swobodna i bezpośrednia wymiana informacji, myśli i uczuć między partnerami decyduje również o jakości związku małżeńskiego czy partnerskiego (Plopa, Kaźmierczak, 2012). Iwona Janicka (2008) zwraca szczególną uwagę na trzy wymiary charakteryzujące komunikację w bliskich związkach: wzajemność, intymność oraz zachowania partnerów związku w trakcie kłótni. Wzajemność odnosi się do wspólnego omawiania ważnych dla partnerów kwestii dotyczących życia codziennego i istotnych spraw życiowych, darzenia się zaufaniem, szacunkiem, a także szczerości i otwartości w przekazywaniu informacji (Grzesiuk, 1994).

Intymność w związku, uznawana zarówno za składową prawidłowej komunikacji, jak i za jeden z istotnych elementów miłości w ogóle, to wszelkie działania jednostki ukierunkowane na zwiększenie wzajemnej bliskości partnerów (Wojciszke, 1993). Na intymność składają się komunikaty werbalne oraz niewerbalne mające na celu utwierdzenie partnera w przekonaniu, że związek jest satysfakcjonujący, a on sam darzony pozytywnymi uczuciami.

Trzecim wyznacznikiem prawidłowej komunikacji jest zachowywanie się względem siebie w trakcie kłótni. Występowanie niekonstruktywnych zachowań podczas kłótni, takich jak krytyka, obciążanie partnera winą za krzywdy czy przedmiot kłótni, obrażanie go lub kpienie z niego, negatywnie wpływa na jakość nie tylko komunikacji, ale też całego związku (Janicka, 2008).

Mieczysław Plopa i Maria Kaźmierczak (2012) uważają, że o jakości komunikacji między partnerami świadczą wzajemne wsparcie, zaangażowanie w związek oraz poziom deprecjacji. Jako wyznaczniki wsparcia wymieniają szacunek, jakim osoba darzy partnera, zainteresowanie zarówno sukcesami partnera, jak i jego problemami oraz potrzebami. Zwracają oni również uwagę na znaczenie wspólnego rozwiązywania problemów. Drugim, zdaniem badaczy, wyznacznikiem komunikacji jest zaangażowanie w związek wyrażające się całością zachowań dążących do zwiększenia bliskości w związku, a także zachowań ukierunkowanych na docenianie partnera i utwierdzenie go w przekonaniu, że jest osobą ważną. Człowiek zaangażowany w związek nie unika konfliktów, jednak w miarę możliwości stara się im zapobiegać. Deprecjacja jako czynnik, którego natężenie w prawidłowej komunikacji powinno być jak najniższe, to „przejawianie agresji wobec partnera, [...] chęć zdominowania partnera i kontrolowania jego działań, [...] brak poszanowania godności partnera” (Plopa, Kaźmierczak, 2012, s. 52). Zachowania deprecjonujące to nie tylko podnoszenie głosu na partnera czy jawne obrażanie

jego osoby, ale również zmuszanie partnera do przyjmowania innych niż własne opinii i poglądów.

Wzorce rodzinne mogą mieć trwały wpływ na komunikację dzieci w przyszłych relacjach intymnych. Naukowcy (Sanders et al., 1999; Fagan, Churchill, 2012; Hardy et al., 2015; DiGiammarino, 2016) zwracają uwagę na sposoby komunikacji wśród dorosłych dzieci rozwiedzionych rodziców. Zmniejszona zdolność do radzenia sobie z konfliktami wyraża się między innymi doprowadzaniem do ich nadmiernej eskalacji czy częstszych kłótni, podczas których jednostki dopuszczają się krzyków i fizycznych ataków na partnerów. Zachowania rodziców wobec siebie nawzajem i wobec dzieci modelują późniejsze sposoby komunikacji dziecka z partnerem. U osób, których rodzice się rozwiedli, skutkuje to niejednokrotnie trudnościami w konstruktywnym rozwiązywaniu konfliktów oraz stosowaniu prawidłowych wzorców komunikowania się.

O występowaniu w omawianej grupie negatywnych wzorców komunikacji pisali m.in. Tamara A. Fackrell, Franklin O. Poulsen, Dean M. Busby i David C. Dollahite (2011). Zweryfikowanie istnienia zależności między rozwodem rodziców a funkcjonowaniem ich dorosłych dzieci w związkach intymnych może mieć zastosowanie zarówno w pomocy psychologicznej / psychoterapeutycznej, jak i w zapobieganiu sytuacjom trudnym w związkach intymnych osób, które doświadczyły rozwodu rodziców w dzieciństwie.

Problem badawczy

Celem prezentowanych badań była eksploracja zależności między doświadczeniem rozwodu rodziców w dzieciństwie a stylami przywiązania występującymi w obecnych związkach intymnych młodych dorosłych oraz poziomem i jakością komunikacji w nich. Analiza literatury dotyczącej problematyki rozwodu i jego skutków dla dzieci w różnych okresach życia pozwoliła na dostrzeżenie pewnych aspektów tego zjawiska stanowiących interesującą podstawę do dalszych badań nad omawianym zagadnieniem. Na jej podstawie sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Czy doświadczenie rozwodu rodziców różnicować będzie poziom deprecjacji w związkach?
2. Czy osoby, które doświadczyły rozwodu rodziców, przejawiać będą niższe wsparcie i zaangażowanie w związkach, w porównaniu do osób, których rodzice pozostają w związku małżeńskim?
3. Czy osoby, które doświadczyły rozwodu rodziców, częściej będą przejawiać lękowo-ambiwalentny i unikowy styl przywiązania niż osoby, których rodzice się nie rozwiedli?

W celu odpowiedzi na powyższe pytania sformułowano następujące hipotezy badawcze:

H1: Osoby, których rodzice się rozwiedli, częściej deprecjonują partnera niż osoby, których rodzice się nie rozwiedli.

H2: Osoby, których rodzice się rozwiedli, mniej wspierają partnera i mniej angażują się w związek w porównaniu do osób pochodzących z rodzin pełnych.

H3: Osoby, których rodzice się rozwiedli, częściej charakteryzuje unikowy i lękowo-ambivalentny styl przywiązania niż osoby, których rodzice się nie rozwiedli.

Osoby badane

W badaniach wzięło udział 101 osób będących w związkach intymnych od minimum roku. Ustalenie kryterium czasu trwania związku miało na celu wykluczenie wpływu mechanizmów idealizacji partnera w fazie zakochania (Wojciszke, 1993). Grupę kontrolną stanowiło 51 osób (37 kobiet oraz 14 mężczyzn) między 20 a 30 rokiem życia ($M = 23$, $SD = 5,49$), które pochodziły z rodzin pełnych. Średni czas trwania związku wyniósł trzy lata. Grupę badawczą stanowiło 50 osób, w tym 30 kobiet i 20 mężczyzn między 20 a 30 rokiem życia, które doświadczyły rozwodu rodziców w okresie dzieciństwa. Średni wiek osób badanych wynosił $M = 24$ ($SD = 5,32$), przy czym rozwodu rodziców doświadczyły one średnio w szóstym roku życia. Uśredniony czas pozostawania przez nich w związku wyniósł trzy lata.

Przyjęto założenie, że wiek przedszkolny i wczesnoszkolny to okres najwyższej podatności na negatywne konsekwencje rozwodu rodziców (Czere-derecka, 2010; Sokołowska, 2013).

Narzędzia badawcze

W badaniach wykorzystano Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych (KSP) autorstwa Mieczysława Plopy (2008), który przeznaczony jest do badania stylów przywiązaniowych w relacjach romantycznych osób dorosłych. Kwestionariusz umożliwia określenie natężenia poszczególnych stylów przywiązania oraz wskazanie stylu dominującego spośród 1) stylu bezpiecznego, 2) stylu lękowo-ambivalentnego oraz 3) stylu unikowego. Podstawą teoretyczną kwestionariusza jest teoria Cindy Hazan i Philipa Shavera (1994), która wskazuje na istnienie w związkach intymnych powyższych trzech stylów przywiązaniowych. Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych skonstruowany został w dwóch wersjach – dla kobiet i mężczyzn.

Obie wersje składają się z 24 stwierdzeń (po osiem dla każdego ze stylów przywiązaniowych). Zadaniem badanych jest ustosunkowanie się do każdego twierdzenia na siedmiostopniowej skali typu Likerta poprzez zaznaczenie, w jakim stopniu zgadzają się z danym twierdzeniem, gdzie 1 oznacza – zdecydowanie się nie zgadzam, a 7 – zdecydowanie się zgadzam. Wyniki badanych liczone są osobno dla każdej ze skal, a następnie przekształcane w wartość stenową. Rzetelność dla poszczególnych wymiarów wynosi kolejno: dla stylu bezpiecznego: 0,91; dla stylu lękowo-ambiwalentnego: 0,78; dla stylu unikowego: 0,80.

Do zbadania komunikacji w bliskich związkach wykorzystany został Kwestionariusz Komunikacji Małżeńskiej i Partnerskiej – Komunikacja w Bliskich Związkach (Plopa, Kaźmierczak, 2012). Przeznaczony jest on do badania poziomu i jakości komunikacji w bliskich związkach, osadzonej na trzech wymiarach: 1) wsparcie, 2) zaangażowanie, 3) deprecjacja, zarówno w ocenie zachowań własnych badanego, jak i w ocenie zachowań partnera relacji intymnej. Kwestionariusz skonstruowany został w dwóch wersjach – dla kobiet i mężczyzn. Ponadto wyróżniono osobne kwestionariusze służące do oceny własnych zachowań oraz do oceny zachowań partnera. Obie wersje składają się z 30 pozycji, wobec których badany ustosunkowuje się poprzez zaznaczenie, jak często przejawia opisane zachowania na pięciostopniowej skali typu Likerta, gdzie 1 oznacza – nigdy, 2 – rzadko, 3 – czasami, 4 – często, 5 – zawsze (tak się zachowuję). Wyniki następnie są sumowane dla każdego z wymiarów komunikacji i przenoszone na wartość stenową. Rzetelności poszczególnych skal do samooceny zachowań wynoszą kolejno: 1) dla wsparcia: 0,88; 2) dla zaangażowania: 0,77; 3) dla deprecjacji: 0,86. Rzetelności wymiarów dla oceny zachowań partnera wynoszą kolejno: 1) 0,91; 2) 0,80; 3) 0,89.

Wyniki badań

W celu porównania dwóch niezależnych od siebie grup (osoby pochodzące z rodzin pełnych vs osoby z rodzin rozwiedzionych) pod względem poszczególnych stylów przywiązania oraz trzech komponentów komunikacji w związku partnerskim zastosowano nieparametryczny test U Manna-Whitneya (w związku z brakiem rozkładu normalnego analizowanych zmiennych; poziom istotności $p < 0,05$). Aby zweryfikować hipotezę H1, porównano poziom deprecjacji między osobami, których rodzice się rozwiedli, a badanymi z rodzin pełnych. Wyniki przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Różnice pod względem poziomu deprecjacji między osobami z rodzin rozwiedzionych a badanymi pochodzącymi z rodzin pełnych

Zmienna	Grupa badawcza N = 50 M (SD)	Grupa kontrolna N = 51 M (SD)	U	Z	p
Deprecjacja	26,20 (9,77)	18,96 (3,06)	635,00	4,34	0,00***

*** $p < 0,001$.

Przedstawione w tabeli 1 wyniki wskazują na to, że występują istotne statystycznie różnice pod względem poziomu deprecjacji między osobami, których rodzice się rozwiedli, a badanymi z rodzin pełnych. Osoby, których rodzice się rozwiedli, mają istotnie większą skłonność deprecjacji partnera w porównaniu do osób pochodzących z rodzin pełnej.

Hipoteza druga (H2) zakładała, że występują istotne statystycznie różnice pod względem poziomu wsparcia i zaangażowania między osobami, których rodzice się rozwiedli, a badanymi pochodzącymi z rodzin pełnych. Otrzymane wyniki zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Różnice pod względem poziomu wsparcia i zaangażowania między osobami z rodzin rozwiedzionych a badanymi pochodzącymi z rodzin pełnych

Zmienna	Grupa badawcza N = 50 M (SD)	Grupa kontrolna N = 51 M (SD)	U	Z	p
Wsparcie	40,98 (9,40)	45,49 (3,67)	956,00	-2,16	0,03*
Zaangażowanie	32,16 (7,88)	36,27 (3,98)	899,50	-2,55	0,01*

* $p < 0,05$.

Wyniki analizy wskazują na to, że występują istotne statystycznie różnice zarówno pod względem poziomu wsparcia, jak i zaangażowania. Osoby, których rodzice się rozwiedli, charakteryzują się istotnie mniejszą skłonnością do udzielania wsparcia partnerowi oraz mniejszą otwartością w komunikacji niż osoby pochodzące z rodzin pełnych.

Aby zweryfikować ostatnią hipotezę badawczą (H3), porównano poziom unikowego i lękowo-ambivalentnego stylu przywiązania między badanymi, których rodzice się rozwiedli, a osobami z rodzin pełnych. Wyniki przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Różnice pod względem poziomu unikowego i lękowo-ambiwalentnego stylu przywiązania między badanymi, których rodzice się rozwiedli, a osobami z rodzin pełnych

Zmienna	Grupa badawcza N = 50 M (SD)	Grupa kontrolna N = 51 M (SD)	U	Z	p
Styl lękowo-ambiwalentny	32,96 (13,68)	18,45 (5,60)	419,50	5,81	0,00***
Styl unikowy	24,56 (10,01)	12,55 (4,45)	372,00	6,13	0,00***

*** $p < 0,001$.

Otrzymane wyniki wskazują na to, że występują istotne statystycznie różnice zarówno pod względem poziomu unikowego, jak i lękowo-ambiwalentnego stylu przywiązania. Osoby z rodzin rozwiedzionych cechują się istotnie wyższym poziomem unikowego i lękowo-ambiwalentnego stylu przywiązania w porównaniu do osób, których rodzice się nie rozwiedli.

Dyskusja

Zaprezentowane badania wykazały istnienie zależności między doświadczeniem rozwodu w dzieciństwie a wykształcanymi stylami przywiązania i komunikacją w związkach intymnych młodych dorosłych. Hipoteza pierwsza, zakładająca, że osoby, których rodzice się rozwiedli, częściej deprecjonują partnera niż osoby z rodzin pełnych, została potwierdzona (Plopa, 2008). Podobnie hipoteza druga, zakładająca że osoby, których rodzice się rozwiedli, w mniejszym stopniu wspierają partnera oraz angażują się w związek w porównaniu do osób, które nie doświadczyły w dzieciństwie rozwodu rodziców. Podobne wnioski wyciągnął ze swoich badań Skyler Roper (2016), wskazujący na niższy poziom zaufania do partnera, mniejsze zaangażowanie i bardziej krytyczne przekonania dotyczące przyszłości relacji dorosłych dzieci rozwiedzionych rodziców. Natomiast Tamara Fackrell z zespołem (2011) zwrócili uwagę na nadmierny krytycyzm i pogardę charakteryzujące komunikację tych osób. Uzyskane wyniki potwierdziły także hipotezę trzecią, zakładającą że osoby pochodzące z rodzin, w których rodzice się rozwiedli, częściej charakteryzuje unikowy i lękowo-ambiwalentny styl przywiązania.

Na podstawie przeprowadzonych badań wnioskować można, że osoby, które doświadczyły w dzieciństwie rozwodu rodziców, narażone są na rozwijanie pozabezpiecznych stylów przywiązania oraz na kształtowanie się negatywnych wzorców komunikacyjnych. Wyniki te są zbieżne z doniesieniami z wcześniejszych badań (Brennan, Shaver, 1994; Suwalska-Barancewicz, Malina, 2018), w których badacze zwracali uwagę na znaczenie bezpiecznego stylu przywiązania dla jakości i trwałości relacji intymnych. Osoby

charakteryzujące się bezpiecznym stylem przywiązania mają wyższy poziom empatii w stosunku do partnera, a także wyższy poziom kompetencji społecznych, ufności, otwartości. Te cechy z kolei umożliwiają bardziej satysfakcjonującą komunikację w związku.

Zarówno styl przywiązania, jak i komunikacja w związku mają znaczący wpływ na jego trwałość i jakość. Jak wskazuje wielu badaczy, zmienne te korelują ze sobą. Bezpiecznemu stylowi przywiązania towarzyszy otwarty, wspierający sposób komunikacji, wyrażający zaangażowanie w relację. Dla osób, u których rozwinął się styl lękowo-ambiwalentny, bardziej charakterystyczne jest formułowanie komunikatów deprecjonujących partnera, wyrażających pogardę i brak szacunku. Nie postrzegają oni partnera jako chętnego do zaspokajania ich potrzeb, a bardziej jako „niepewnego towarzysza”, co wtórnie wywołuje w relacjach dodatkowe napięcia i konflikty. Styl unikowy natomiast sprzyja wycofaniu z relacji zaangażowania i wsparcia oraz wyższemu poziomowi deprecjacji. Relacja romantyczna albo w pełni się nie rozwija, albo szybko zanika. W sytuacji konfliktu partner przywiązany unikowo utrzymuje duży dystans psychologiczny, wykazuje tendencje do bagatelizowania pojawiających się problemów (Suwalska-Barancewicz, Malina, 2018).

Analiza komunikacji w bliskich związkach na trzech wyróżnionych przez Mieczysława Plopę i Marię Kaźmierczak (2012) wymiarach, tj. deprecjacji, wsparcia i zaangażowania, pozwoliła na bardziej wnikliwe poznanie problemów komunikacyjnych, jakie dotyczyć mogą dorosłych dzieci rozwiedzionych rodziców. Zwiększając kompetencje komunikacyjne osób, które doświadczyły rozvodu rodziców, warto podjąć pracę nad minimalizowaniem zachowań deprecjonujących przy jednoczesnym wzmacnianiu znaczenia zaangażowania w związek i wsparcie partnera. Prowadząc działania psychoedukacyjne i terapeutyczne mające na celu budowanie bardziej satysfakcjonujących relacji międzyludzkich, osiągnąć można znaczną poprawę jakości komunikacji w związku, wspierając docelowo zmniejszenie odsetka rozwodów w tej grupie.

Bibliografia

- Bowlby, J. (1952/2007). *Przywiązanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Braithwaite, S.R., Doxey, R.A., Dowdle, K.K., Fincham, F.D. (2016). The Unique Influences of Parental Divorce and Parental Conflict on Emerging Adults in Romantic Relationships. *Journal of Adult Development*, 23(4), 214–225. DOI: 10.1007/s10804-016-9237-6.
- Brennan, K.A., Shaver, P.R. (1994). Attachment styles and parental divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, 21(1–2), 161–176. DOI: 10.1300/J087v21n01_09.

- Cui, M., Fincham, F.D., Durtschi, J.A. (2011). The effect of parental divorce on young adults' romantic relationship dissolution: What makes a difference? *Personal Relationships*, 18(3), 410–426. DOI: 10.1111/j.1475-6811.2010.01306.x
- Czerederecka, A. (2010). *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*. Warszawa: Lexis-Nexis.
- Czub, M. (2003). Znaczenie wczesnych więzi społecznych dla rozwoju emocjonalnego dziecka. *Forum Oświatowe*, 2(29), 31–49.
- Dąbrowska-Wnuk, M., Soroka, J. (2017) Zaangażowanie mężczyzn – przysłych ojców w proces oczekiwania narodzin dziecka a styl przywiązania do partnerki. *Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*, 25(2), 19–38.
- DiGiammarino, R.J. (2016). *Effects of Parental Divorce of the Quality of Children's Adult Romantic Attachments*. Ann Arbor: ProQuest LLC.
- Dobek-Ostrowska, B. (2001). *Nauka o komunikowaniu. Podstawowe orientacje teoretyczne*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Fackrell, T.A., Poulsen, F.O., Busby, D.M., Dollahite, D.C. (2011). Coming to Terms with Parental Divorce: Associations with Marital Outcomes and the Role of Gender and Religiosity. *Journal of Divorce and Remarriage*, 52(6), 435–454. DOI: 10.1080/10502556.2011.592429.
- Fagan, P.F., Churchill, A. (2012). The effects of divorce on children. *Marriage & Religion Institute*, 12, 1–48.
- Fraley, R.C. (2019). Attachment in Adulthood: Recent Developments, Emerging Debates, and Future Directions. *Annual Review of Psychology*, 70, 401–422. DOI: 10.1146/annurev-psych-010418-102813.
- Fraley, R.C., Heffernan, M.E. (2013). Attachment and parental divorce: A test of the diffusion and sensitive period hypotheses. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(9), 1199–1213. DOI: 10.1177/0146167213491503.
- Grzesiuk, L. (1994). *Studia nad komunikacją interpersonalną*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- GUS (2018). *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017–2018*. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- Gustavsen, G.W., Nayga Jr, R.M., Wu, X. (2016). Effects of Parental Divorce on Teenage Children's Risk Behaviors: Incidence and Persistence. *Journal of Family and Economic Issues*, 37, 474–487. DOI: 10.1007/s10834-015-9460-5.
- Hardy, N.R., Soloski, K.L., Ratcliffe, G.C., Anderson, J.R., Willoughby, B.J. (2015). Associations between family of origin climate, relationship self-regulation, and marital outcomes. *Journal of Marital and Family Therapy*, 41(4), 508–521. DOI: 10.1111/jmft.12090.
- Hazan, C., Shaver, P. (1994). Attachment as an Organizational Framework for Research on Close Relationships. *Psychological Inquiry*, 5(1), 1–22. DOI: 10.1207/s15327965pli0501_1.
- Hazan, C., Shaver, P.R. (1990). Love and work: An attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2), 270–280. DOI: 10.1037/0022-3514.59.2.270.

- Hazan, C., Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524.
- Iniewicz, G. (2008). Zaburzenia emocjonalne u dzieci i młodzieży z perspektywy teorii przywiązania. *Psychiatria Polska*, 42(5), 671–682.
- Janicka, I. (2008). Stosunki partnerskie w związkach niemałżeńskich. *Przegląd Psychologiczny*, 51(1), 37–53.
- Jeynes, W.H. (2006). Methodological challenges facing researchers in examining the effects of divorce on Children. *Marriage & Family Review*, 40, 107–130. DOI: 10.1300/J002v40n02_06.
- Juliza, M.H.M., Mustafa, H., Hazlina, H.N. (2018). From Middle Childhood to Adulthood Attachment. *Family Journal*, 26(4), 444–454. DOI: 10.1177/1066480718806522.
- Juroszek, W., Haberla, O., Kubeczko, W. (2012). Zależności między stylami przywiązania a intymnością, namiętnością i zaangażowaniem u narzeczonych. *Kwartalnik Naukowy Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides Et Ratio*, 2(10), 89–101. DOI: 10.4467/20843879PR.16.024.6001.
- Kim, J.Y., Tasker, F. (2013). The effects of parental divorce: A culture-specific challenge for young adults in South Korea. *Journal of Divorce & Remarriage*, 54(5), 349–362. DOI: 10.1080/10502556.2013.800387.
- Liberska, H., Suwalska, D. (2011). Styl przywiązania a relacje partnerskie we wczesnej dorosłości. *Psychologia Rozwojowa*, 16(1), 25–39.
- Plopa, M. (2005). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Plopa, M. (2008). *Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych (KSP)*. Podręcznik. Warszawa: VIZJA PRESS & IT.
- Plopa, M., Kaźmierczak, M. (2012). *Komunikacja w bliskich związkach. Teoria i metoda badania*. Warszawa: VIZJA PRESS & IT.
- Roper, S.W. (2016). *The Intergenerational Effects of Parental Divorce on Young Adult Relationships*. Ann Arbor: ProQuest LLC.
- Sanders, R.M., Halford, W.K., Behrens, B.C. (1999). Parental divorce and premarital couple communication. *Journal of Family Psychology*, 13(1), 60–74. DOI: 10.1037/08933200.13.1.60.
- Şirvanlı-Özen, D. (2004). The Impact of Interparental Divorce on Adult Attachment Styles and Perceived Parenting Styles of Adolescents: Study in Turkey. *Journal of Divorce and Remarriage*, 40(1–2), 129–149. DOI: 10.1300/J087v40n01_09.
- Sokołowska, E. (2013). Dorosłe dzieci rozwiedzionych rodziców – przegląd teorii i badań. *Ogrody Nauk i Sztuk*, 3, 109–122.
- Suwalska-Barancewicz, D.K., Malina, A. (2018). Samoocena i styl przywiązania jako predyktory oceny zachowań komunikacyjnych własnych oraz partnera. *Psychologia Rozwojowa*, 3, 65–82. DOI: 10.4467/20843879PR.18.017.9358.
- Winik, A. (2015). *Romantic attachment and the adult offspring of divorce: The role of peers and parents*. Ann Arbor: ProQuest LLC.
- Wojciszke, B. (2004). *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Wojciszke, B. (1993). *Psychologia miłości. Intymność, namiętność, zaangażowanie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Wróbel, M., Ledwoń, M. (2008). Style przywiązania i podatność na zarażenie emocjonalne a satysfakcja ze stałych związków partnerskich. W: L. Golińska, B. Dudek (red.), *Rodzina i praca z perspektywy wyzwań i zagrożeń* (s. 177–187). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.